СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ДІЄСЛІВ ДЕСТРУКЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

ЗАДАЧИНА А. С.
Донецький національний університет

Ця стаття містить аналіз дієслів на позначення деструкції (далі ДД), тобто дієслів, що позначають дію, яка призводить до знищення, порушення нормальної структури, форми, вигляду, діяльності, стану тощо, істот і неістот, розглядалися значення дієслів на позначення руйнації, деформації, знищення, фрагментації, розпаду тощо об'єктів, наприклад, *annihilate* 'знищувати', *cut* 'різати, розрізувати', *decay* 'гнити' тощо. Робота, представлена в статті, ставить за мету семантичну класифікацію деструктивних дієслів в англійській мові. Незважаючи на наявність значної кількості праць, присвячених дієслівній семантиці в цілому (Апресян Ю. Д, Падучева Е. В, Степанов Ю. С.) та інші, і вивченню деструктивних дієслів у різних мовах, зокрема (Пославська Н. М., Крысин Л. П.), ДД залишаються недостатньо вивченою групою дієслівної лексики, що зумовлює актуальність роботи.

Матеріал дослідження складає 168 одиниць, які представляють 640 лексико-семантичних варіантів (ЛСВ), відібраних шляхом суцільної вибірки з тлумачних словників англійської мови [7]. У ході аналізу семантики ДД застосовано описовий та зіставний методи, а також метод кількісного аналізу, що дозволило створити детальну та широку класифікацію ДД.

Будь-яка класифікація базується на певних якостях, спільних для об'єктів цього класу[5; 7]. Найбільш загальною семантикою серед одиниць досліджуваної групи є дієслово *destroy* "руйнувати, знищувати" в англійській мові. Відповідно до лексикографічних дефініцій саме *destroy* "руйнувати", а також *damage* "пошкоджувати, порушувати", є найбільш типовими ідентифікаторами семи "руйнування" в англійській мові.

3. Класифікація дієслів здійснювалася за наступними критеріями:

1) за способом виконання дії або зміни стану:

а) фізична сила людини або пристосування d людини (частини тіла), наприклад, *trample* "топтати, розтоптувати";

б) інструмент дії (знаряддя, механізми, прилади, пристрої, зброя, обладнання, машини, артефакти тощо), наприклад, *dissect* "розтинати";

в) природні пристосування у тварин (частини тіла тварини), наприклад, *sting* "жалити";

г) природні / хімічні явища / процеси, наприклад, *decay* "гнити";

д) не позначена дія (може бути задіяний один зі способів або декілька способів одночасно), напр., *batter* "бити багато разів";

2) за об'єктом або суб'єктом дії, тобто на кого спрямована деструктивна дія (перехідні/неперехідні дієслова):

а) об'єктна дія, напр., *trim* "підстригати";

б) суб'єктна дія, напр., *break down* "зламатися, розбитися";

в) об'єктно-суб'єктні, напр., *break* "розбити; розбитися".

3) за інтенсивністю дії, яка вказує на енергію, силу, витрачену для

виконання:

а) інтенсивна дія (сильно, багато разів, жорстоко тощо), напр., *flog* “сікти з силою”;

б) неінтенсивна дія (повільно, поступово, трохи тощо), напр., *corrode* “роз’їдати; роз’їдатися”;

в) не позначена (тобто дія може бути, як інтенсивною, так і ні або взагалі нейтральною), напр., *crack* “розколювати”.

4) за мотивацією, а саме чи дія є

а) цілеспрямована, напр., *assassinate* “вбивати”;

б) випадкова, напр., *shatter* “розбивати; розбиватися”;

в) не позначена (дія може бути як випадковою, так і цілеспрямованою), напр., *abrade* “здирати, зношувати”.

Але цей критерій стосується лише тих ДД, що позначають дію, яку виконують істоти.

5) за чисельністю об’єктів, на яких направлена дія:

а) масове знищення або руйнація великої кількості об’єкту, наприклад, *massacre* “вбивати у великій кількості”;

б) незначна кількість знищених або ушкоджених об’єктів, наприклад, *cut* “різати”;

в) не позначена (дія може бути направлена, як на велику, так і на незначну кількість об’єктів), напр., *strike down* “вбити”.

6) за ступенем дії:

а) повне знищення об’єкта, наприклад, *annihilate* “знищити повністю”;

б) деформація / ушкодження / псування тощо об’єкта дії, наприклад, *break* “розбити; розбитися”;

в) не позначена (обидві вищезазначені дії можливі), напр., *stab* “встромляти” (див. табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація деструктивних дієслів за категоріальними ознаками

№	Категорія	Кількість ДД	Приклади
1.	Спосіб дії		
	1.1. Фізична сила	37	*trample* “топтати, розтоптувати”
	1.2. Інструмент	79	*dissect* “розтинати”
	1.3. Пристосування у тварин	2	*sting* “жалити”
	1.4. природні явища/процеси	7	*decay* “гнити”
	1.5. Не позначена	43	*batter* “бити багато разів”
2.	Об’єкт – Суб’єкт дії		
	2.1. Об’єкт	105	*trim* “підстригати”
	2.2. Суб’єкт	10	*break down* “зламатися; розбитися”
	2.3. Об’єкт/суб’єкт	53	*break* “розбити; розбитися”
3.	Інтенсивність дії		
	3.1. Інтенсивна	33	*flog* “сікти з силою”
	3.2. Неінтенсивна	4	*Corrode* “роз’їдати; роз’їдатися”
	3.3. Не позначена	131	*Crack* “розколювати”

4.	Мотивація дії		
	4.1. Цілеспрямована	124	*assassinate* “вбивати”
	4.2. Випадкова	4	*shatter* “розбивати; розбиватися”
	4.3. Не позначена	29	*abrade* “здирати; зношувати”
5.	Чисельність об’єктів		
	5.1. Масова	4	*massacre* “вбивати у великій кількості”
	5.2. Незначна	142	*cut* “різати”
	5.3. Не позначена	22	*strike down* “вбити”
6.	Ступінь дії		
	6.1. Повне знищення	41	*annihilate* “знищити повністю”
	6.2. Деформація	115	*break* “розбити; розбитися”
	6.3. Не позначена	12	*stab* “встромляти”
	Всього	168 ДД	

У цій роботі проаналізовано і представлено класифікацію за останнім критерієм, тобто за ступенем дії. За цим критерієм ДД поділені на три групи: 1) “повне знищення” – ця група об’єднує ЛСВ на позначення руйнації, винищення, позбавлення життя тощо, напр., *annihilate* “знищувати”, *destroy* “руйнувати”, *massacre* “вбивати велику кількість істот”; 2) до другої групи “деформація” входять одиниці з такими значеннями, як ушкодження, поділ на частини, заподіяння болі, фрагментація тощо; до цієї групи належать такі ДД, як, напр., *cut* “різати, відрізати”, *beat* “бити, вдарити”, *break* “розбити, розламати”; 3) третя група представлена дієсловами, які можуть позначати дію як першої, так і другої груп, напр., *wreck* “руйнувати”.

У межах існуючих груп “повне знищення” та “деформація” можна виділити більш диференційовані угруповання ДД:

1. “Позбавляти життя, вбивати істоту”, до якої входять ЛСВ, що позначають дію смерті, припинення існування, вбивства об’єкта тощо, напр., *behead: Charles I was beheaded in 1649* “Карл Перший *був обезголовлений* в 1649 році”. До цієї групи входять ЛСВ зі значеннями як само було вбито об’єкт, якою зброєю та в якій кількості тощо. В англійській мові ДД за таким значенням представлені 18 одиницями.

2. “Руйнувати повністю, знищувати певний об’єкт природного або штучного походження”, де деструктивна дія направлена на припинення існування, закінчення функціонування або абсолютну руйнацію об’єкта тощо, напр. *demolish: Disused factories were being demolished, and the whole site redeveloped* “Фабрики, що вийшли із застосування, *винищувались*, а вся місцевість реконструювалася”. До цієї групи входять такі значення ЛСВ, як повне знищення неістот, артефактів (міста, будинки, гори, шахти, фабрики тощо), а також предмети людського створіння (начиння, меблі, двері, вікна, стіни тощо) і деякі предмети природи (дерева, скелі тощо). Виявлено 26 одиниць на представлене позначення (табл. 2).

Таблиця 2

Семантична класифікація деструктивних дієслів на позначення дії "Повне знищення" об'єкта

№	Семантичні групи ДД	Кількість ДД (%)	Приклади
1.	"Позбавляти життя, вбивати істоту"	18	*Each year thousands of people are **killed** and injured on the roads* "Щорічно на дорогах **вбито** і поранено тисячі людей".
2.	"Руйнувати повністю, знищувати певний об'єкт природного або штучного походження"	23	*The human race has enough weapons to **annihilate** itself* "Людська раса володіє достатньою кількістю зброї, щоб **знищити** себе".
Всього 168 ДД (100%)		41 (24,4%)	

3. "Різати, відрізати, розтинати кого/що-небудь": позначають поділ предмета на декілька частин за допомогою різного роду знарядь (ріжучі, якими пилять, рубають тощо), напр., *cut* 'різати', *clip* 'відрізати, стригти' тощо, і представлена 33 од., що складає достатньо вагому представленість серед інших значень.

4. "Бити/вдаряти, ранити кого-небудь, завдавати біль" у якій ДД позначають фізичну дію, цілеспрямовану або випадкову, коли пошкоджується організм істот, напр., *batter: As a child she was battered by her father* 'Коли вона була дитиною, батько *бив* її'.

5. "Відокремлювати, ушкоджувати за допомогою пристосувань у істот". У цій групі фігурують одиниці зі значенням відокремлення шматка, частини або пошкодження кого-небудь при застосуванні пристосувань у істот (жало, ікла, зуби, пазурі тощо), як то *sting* 'жалити', *gnaw* 'гризти'.

6. "Пошкоджувати, деформувати що-небудь; псуватися (у тому числі через природні процеси)". Її становлять дієслова на позначення загального пошкодження, напр., *damage* 'ушкоджувати, завдавати біль'.

7. "Ділити/ся на частини, відокремлювати частину від цілого", яка містить ЛСВ, що позначають поділ предмета на одну або декілька частин / шматків, напр., *splinter* 'розколювати', *break* 'розламати, розбити' тощо.

8. "Робити подряпини, рубці, дірки в поверхні чого-небудь; зношувати/ся". У цю групу входять дієслова на зразок *hole* 'дірявити', *scratch* 'дряпати' та інші (див. табл. 3).

Таблиця 3

Семантична класифікація групи деструктивних дієслів на позначення дії "Деформація" об'єкта

№ з/п	Семантичні групи ДД	Кількість ДД (%)	Приклади
1.	"Різати, відрізати, розтинати кого/що-небудь"	33	*I asked him to **clip** the hedge.* "Я попросила його **підстригти** живопліт".
2.	"Бити/вдаряти, ранити кого-небудь, завдавати біль"	30	*As a child she was **battered** by her father.* "Коли вона була дитиною,

			батько **бив** її”.
3.	“Відокремлювати, ушкоджувати за допомогою пристосувань у істот”	5	*A rat had **gnawed** through the cable.* “Пацюк **прогриз** кабель”.
4.	“Пошкоджувати, деформувати що-небудь; псуватися (у тому числі через природні процеси)”	14	*Smoking can severely **damage** your health.* “Паління може значно **ушкодити** твоє здоров’я”.
5.	“Ділити на частини, відокремлювати частину від цілого”	23	*The old board **splintered** the moment I stepped on it.* “Стара дошка **розкололася** в той момент, коли я ступила не неї”.
6.	“Робити подряпини, рубці, дірки в поверхні чого-небудь; зношувати/ся”	10	*Don’t worry: the cat won’t **scratch** you.* “Не хвилюйся, кіт не **подряпає** тебе”.
Усього 168 ДД (100%)		115 (68,5%)	

Відносно третьої групи, ДД якої можуть позначати як повне знищення об’єкта, так і його часткове ушкодження, то вона представлена 12 одиницями (7,1%), а саме: *blast* “підірвати”, *blow* “підривати”, *burn* “горіти”, *crush* “давити”, *deflagrate* “палати”, *devastate* “спустошувати”, *knock down* “зламати, вдарити”, *knock over* “зламати, вдарити”, *ravage* “спустошити”, *ruin* “зруйнувати”, *stab* “встромлювати”, and *wreck* “руйнувати”.

Підсумовуючи результати аналізу, слід відзначити, що англійські дієслова деструкції являють собою широкий пласт дієслівної лексики і становлять велику кількість варіантів значень. У ході роботи представлено, що досліджувані одиниці видається можливим розглядати, використовуючи різні підходи та критерії. Спроба семантичної класифікації ДД уможливила встановити наступні особливості:

1. Класифікацію здійснено за низкою критеріїв, кожний з яких складається з підвидів та містить різні кількісні дані досліджуваної лексики.

2. Відповідно до класифікації ДД за ступенем дії, найбільш вагомою та кількісно переконливою видається група ДД на позначення “деформація”, і складає 73% досліджуваних одиниць. У свою чергу найпродуктивнішими угрупованнями тут є “Різати, відрізати, розтинати кого/що-небудь” (33 ДД), “Бити/вдаряти, ранити кого-небудь, завдавати біль” (30 ДД) та “Ділити на частини, відокремлювати частину від цілого” (28 ДД).

3. Меншою кількістю ДД представлена група “повне знищення”, а саме 47 одиниць (27%). Представленість одиниць у кожному з двох угруповань цієї групи є приблизно однаковим.

4. У подальшому дослідженні планується виявити особливості семантики на базі не лише лексикографічних джерел, але й текстового матеріалу, адже контекстуальна лексика дає більш широку та об’єктивну картину розвитку семантики тієї чи іншої одиниці, а також встановити спільні та специфічні риси, властиві кожній із зіставлюваних мов. Аналіз ДД в англійській мові уможливив розгляд досліджуваної лексики з різних кутів та дав змогу сприяти подальшому, більш детальному опису цього дієслівного класу. Інтерес роботи також становить розгляд не лише первинних значень, а й переносних, що

спричиняє вивчення та аналіз метафоричних, метонімічних та інших видів переносів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян. Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Юрий Дереникович Апресян. – М. : Наука, 1976. – 370 с.
2. Крысин Л. П. Опыт лексикографического описания группы однокоренных глаголов. (“Резать” и его префиксальные производные) / Л. П. Крысин. – М., 1976. – Вып. 85. – 45 с.
3. Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
4. Пославська Н. М. Структура і семантика словотвірних парадигм дієслів руйнування об’єкта : автореф. дис. … докора філол.. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. М. Пославська. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
5. Семантические типы предикатов : [монография] / Отв. ред. О. Н. Селиверстова. – М. : Наука, 1982. – 367 с.
6. Степанов Ю. С. К универсальной классификации предикатов / Ю. С. Степанов // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – Т. 39. – № 4. – М., 1980 – С. 311–323.
7. Longman. Dictionary of contemporary English. Fifth edition. – Harlow : Pearson Education Limited, 2009. – 2082 p.

ВНУТРІШНЯ ТИПОЛОГІЯ ПОРІВНЯННЯ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ ТА СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

ІКАЛЮК Л. М.
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Друга половина XX ст. мовознавства відзначається поглибленим вивченням мов у зіставних аспектах [2; 5; 6; 9; 10]. Зважаючи на загальноприйняті постулати зіставного мовознавства [7], а також на те, що порівняння як базовий інструмент зіставної лінгвістики [13, с. 165] є не тільки логічним прийомом, але й мовною категорією, що реалізується за допомогою порівняльних конструкцій, видається доцільним здійснити типологічний аналіз порівняльної конструкції давньоанглійського та сучасного англійського періоду, оскільки для інтегрального опису мови певного періоду необхідна динаміка одиниці в зіставленні.

Дослідження порівняльних конструкцій англійської мови здійснюється в синхронній площині сучасної англійської мови за такими аспектами: функціональний опис і класифікація порівняльних конструкцій [1; 4; 18]; порівняльні конструкції у структурі художнього твору [11; 14; 15]; опис порівняльних конструкцій в складі компаративних фразеологізмів [8; 12]. Незважаючи на те, що давньоанглійська мова та давньоанглійські тексти досліджуються постійно, порівняльні конструкції цього періоду не розглядаються дослідниками як окреме мовне явище. Характеристика порівняльним конструкціям дається побіжно при описі утворення ступенів порівняння прикметників і прислівників. Звідси витоки порівняльної конструкції англійської мови залишаються поза увагою мовознавців, чим і